

5. Walther, Justus, 1749-1828

Lühikenne Õppetus nende abbiks, kes näitawad surnud ollewa,
ja ommeti weel ellawad : Eestima Rahwale üllespandud / [Dr.
Justus Walther ; tõlkinud Otto Reinhold v. Holtz]. - Tallinn : [J.
Walther], 1811 (Tallinn : J. H. Gressel)
31 lk. ; 19 cm.

b16114887

EST.MF. 3839

Lühikenne L'ppetus

nende abbiks, kes näitwad furnud
ollewa, ja ommeti weel ellawad.

Cestima Mahwale

üllespandud.

B. Spud.

N° 187

1879.

Keiserlikko Üllematte loaga, kes kolide ülle Tarto:
Linnas seätud.

Tallinnas,
trükkitud Gresseli Kirjadega,
1811 aastal.

Er. Durchlaucht

dem Russischen Kaiserlichen Herrn Militair:
Gouverneur der Stadt Reval, Oberverwalter
des Civil-Fachs des Ehstländischen Gouverne-
ments, Generallieutenant, Chef des 1sten
Jägerregiments und verschiedener
hohen Orden Ritter

Erprinzen

August von Holstein = Oldenburg

mit der

schuldigsten Ehrfurcht gewidmet

von dem Verfasser

Dr. Justus Walther
Coll. Rath und Inspect. der
Ehstl. Medic. Verwalt.

V o r b e r i c h t.

Ein kurzer Unterricht für das ehstnische Landvolk, wie es sich bey den Scheintodten zu verhalten habe, glaube ich, wenn nicht Bedürfniß, doch nicht überflüssig zu seyn. Ich habe daher nachstehende kurze Anweisung aufgesetzt, in der ehstnischen Sprache drucken und ohnentgeltlich an das Landvolk austheilen lassen. Die Absicht ist gut — und ich wünsche, daß ich etwas nützliches geleistet haben möge.

Dimma liggimest, kes häddas on, aidata,
se on iggamehhe kohhus. Agga tðeste se weel
ennam siis meie kohhus on, kui meie Nisug-
gust häddas nãme, kes isse ennast Foggoniste
ei woi aidata — ja nisuggused willetsad on
need keik, kes on podud, kãgistud, wette kuf-
kund, kũlmast arrawoetud, lãmmatud, ja peãlt
nãhhes jo kui furnud on. Kũl se woib selles
maggus rõõm olla, kes nisuggused waesed
peãstab, ja otse kui teist korda neid ellama
panneb! Euggego sepãrrast iggãũks sedda,
mis siin saab ùtteldud, sest se õppetab meid,
neid aitma.

L. Neist, kes on podud ehk kägistud.

Ennemüiste innimesed ollid ni rummalad arwata, et se häbbise jääb, kes nisuggust inimest mahhaleikab, kes isse enmast ärraponud: ja sepärrast ei wotnud ükski teine tedda mahha, kui agga nisuggune, kes selle peäle olli seätud. Agga sest siis juhtus, et mitto willets, kui ta agga peält nähhes surnud näitis olla, ilma armota ärra piddi surema.

Zummal tännatud! nisuggune rummalus on jo meie jurest kaddund; ja kus se ehk weel, siin ja seal, peaks liikumas ollema, seält ta ka-ub ka. Sest meie rahwas jääb aiaast aiani ikka targemaks ja tarkusse läbbi parremaks. Sest mikspärrast muido Zummal inimest targaks lomaks on lonud, kui sepärrast, et innimesse tarkus tedda Zummal sarnatseks piddi tõstma? Sepärrast petakse nüüd ka sedda inimest, kes üht podund mahhaleikab ja temmale abbi teeb, wägga ausaks ja kitusse wäärt innimesseks.

Kui siis keddagi leitakse pomast, ja ei olle mitte selgeste nähha, et ta kehha jo mäd dama lainud, siis ei tohhi se, kes tedda leiab, esmast minna sedda teada andma, ehk maialt abbi temmale otsima, waid peab kohhe, ilma wi-

wimatta, sedda ndri ehk asia, mis temma kurg
go ümber on, katti leikama ehk lahti peastma.
Sest kui sedda mitte kohhe ei tehta, siis pär-
rast ühhegi nou ehk abbi ennam ei mōo.

Kellel ial agga wāhhe rammo on, woib,
fenni kui ta ühhe kāega sedda kōit ehk ndri
lahti leikab ehk aiab, hōlpsaste teise kāega selle
ponud innimesse kehha ümber lūa ja sedda pid-
dada, et se mahhakukkudes mitte wigga ei sa,
egga hopis furnuks ei kuffu.

Agga kui koggoniste mitte ei sūnni tedda
ilma teiste abbita mahhaleikada, siis peab se,
kes tedda leiab, kiowa ehk puid ehk muud
middagi, mis ta kätte saab, temma jalge alla
pannema, nenda et se, kes rippub selle peāle
seisma jāab. Kui sedda sai tehtud, siis sūn-
nib usfinaste maialt abbi otsida.

Kui inimenne mitte podud, waid agga
kāgistud on, siis peab nendasammoti, ilma
wiwimatta, temma kurf sama lahti peāstetud,
sest muido ta sureb nendasammoti kui se kes
podud. Kaela = rāttik, sārgi = krae ja sārgi-
warred, kamsoli ja pūksi nōpid, ehk kui se
naesterahwas on, temma liiwstrūk ja kued pea-
wad kohhe lahti sama tehtud.

Ka tulleb mollemil, (olgo ta podud ehk kā-
gistud,) nende jallad lahti wotta, ja kui sedda
woib sada, neile aadrit lasta ja üht head tal-
reko tait werd neist wotta. Disugguste inni-

meeste kehha tulleb nenda piddada, et pealne kehha üllespidi ehk kõrgem seisab, kui alluskehha, ja nende pea mitte ettepidi ei rippu. Sedda kurgo-fonti, mis lauvalu al on (Adams-Alpfel) peab sõrmedega üllespole ja nattuke wäljapole tombatama, ja sedda pead ennam korda ettepole nikkutama ja jälle üllesaiama ja siis sedda wisi sedda lastma piddada.

Kui sedda nendega on tehtud, siis wiakse nisuggust innimest, agga ifka, ni paljo kui sünnib, püsti tedda piddades, ühhe ni sure toa sisse, kui agga leiab ollemast, ehk nisugguse kohta, kus tuul läbbi käib. Hea ilmaga woib ta oue jada, ja siis pannakse tedda istokul ühhe pu alla, ommeti nenda, et ta mahha ei lange, ja üks inimenne peab allati temma pead piddama. Kui istet seäl ei olle, siis pannakse tedda õllede ehk heinte peäle mahha, agga ifka nenda, et ta siis pool istokülle ommeti jääb.

Üks inimenne peab allati temma pead üllespididama; ja ühte puhko peab pu:õksadega, mis lehtes on, ehk kui sedda ei olle, siis rättikuttega, tuult temma wasto filmi tehtama. Ka peawad rättitud õige külma wee sisse märjaks sama kastetud ja, nattuke wälja ringotud, temma pea peäle pandama; igga pole werezdi tunni järrel pannakse selsammal wisil jälle teised rät ikud temma pea peäle. Ühtlase wirtsoگو kegi külma wet tuggewaste temma wasto filmi ja wasto temma jüddame kohta. Talw-sel aial peab temma palle jääga õrotud, ja üks

tük jeä temma süddame kōhha peäl sama petud. Keik temma näggo saab ädikaga pestud, ja teine inimenne peab senni temma jallad ja säreluud ja tühia=ma kōhhad kuiwa willasse riega hellaste droma ja temma jalla=allused ühhe harjaga ehk soaga suggema.

Kui pole tunni pärrast ei olle weel ello temma sees tunda ja ta ihho weel külmi on, siis tahhendakse tedda ärra, ja temma rinna peäle pannakse soiaks tehtud rättikud; ja temma kōhho peäle pannakse hästi soiaks tehtud pu=tatritud, mis ühhe wiltse rie sisse said mäsitud. Temma käela ümber pannakse tūmmad willad ehk willast riet, mis leigeks tehtud ölli sisse said kastetud. Rättikud soiaks tehtud tuhha ehk liwaga pannakse temma käenla allusse alla. Temma jallad pannakse pōrvedest sadik soia wee sisse, ja selle wee sisse wissatakse monni peotäis tuhka ehk sola, ning soia wet wallatakse aiast aiast jure — ka drotakse temma säreluud ja soetakse temma jalla allused sellesamma wee sees. Meed külmad rättikud peawad allati temma pea peäle sama pandud ja allati tuult wasto temma filmade sama tehtud.

Kui weel ello ei olle tunda, siis peawad temma näggo, temma tinningi=kōhhad ja temma kōrwa=taggused soiaks tehtud põllend wina sama pestud, ja temma ninna al katkileigatud sibbulad ehk küüslauko, ehk drotud mārõika sama petud. Ka peab ühhe tūmma sullega temma ninna sisse sama kuttistatud. Panna

Ka drotud mårõifa temma künarpånukko liif-
mette peäle.

Kui ta hakkab hingama, siis panne ifka
ommeti weel need kũlmad råtõifud temma pea
peäle, ja te tuult ning wirtso kũlma wet tem-
ma wasto filmi, ja pesse temma nãggo, tem-
ma kaela ja temma kõrwataggused ådikaga. Ni
pea kui ta sudab nelada, katsu õhhe lussikaga
soia õllud, soia pima, ehk ka soia wet, (mis
seffa, kui sedda on, ådikat ehk jodawad wina
woib panna) temmale sisse anda.

Nũud wiaakse tedda õhhe soia wodi — agga
ifka nenda, et pea ja rinnad kõrgemale pan-
nakse. Ka peab se tubba, kuhho ta nũud saab,
mitte õks umbne waid selge koht ollema, ja
wõhhe falla tuult ei te temmale kahis. Peäle
sedda peab seddasinnast haiget rahhul jåtma, ja ag-
ga piisut innimesõi temma õmber ollema. Sedda
mõda kui ta ennam joudo saab, antakse tem-
male, kui ta hõmmustab, sũa ja soia õllud jua.
Agga põllend wina ei kõlba õhtegi.

II. Neist, kes külmast on ärra- woetud.

Kui kegi ühhe innimest leiab, kes külmast on ärrawoetud, siis peab temma kohhe katsuma tedda üleswotta ja keige liggewama paika wia, ommeti nenda, et pea ja pea-poolne kehha kõrgem petakse kui allus-kehha. Agga kui nisuggune külmast Ärrawoetud sessel, kes tedda leidis wägga raske on, nenda et ta tedda üksi ei iaksa ärrawia, siis peab temma tedda ülle ja ülle enam kui kää-laiusse forra lum-mega kinnikatma — ninna-augud ja su agga jäwad lahti — ja temma pea alla panneb temma ni paljo lund, et ta pea kõrgem on.

Kui se essite sai tehtud, siis noudko ta, et se ärrakülmand innimenne, ni usfinaste, kui ial woib sündida, saab ärratodud. Agga nemmad peawad tedda hiljofeste ja targaste üleswotma, ja kui tedda kantakse ehk soidetakse, peab tähhele pandama, et pea ja pea-poolne kehha kõrgem seisab, kui allus-kehha.

Nisuggust külmast ärrawoetud innimest ei tohhi mitte ühhe soja kohha wia — ja ka siis mitte, kui ello temma sees näitab ollewad. Ei tohhi tedda ka mitte soja wodi, ja ei koggoniste mitte soja ahjo ehk tulle liggidale wia. Sest kui sedda tehakse, ei ta siis enam põra. See

pärräst peab tedda ühhe külma koha, pörranda peäle, mahha pandama — ommeti nisugguse koha, kuhho tuul ei sa. Nüüd woetakse temma rided seljast mahha, ehk leigatakse mahha, ja senni kantakse ni paljo lund sisse, et temmale fest asset, kolm kae=laiust kõrge, woib tehha.

Kui se asse walmis on, siis pannakse tedda ihho allasti selle lumme peäle, ja kantakse weel ennam lund temma pea ja selja alla, et ta peapoolne kehha kõrgem ja temma pea sirge ning parrema kae pole maggab; ja nüüd kattetakse temma ihho ülleütsse lummega kinni, nenda et se monni kae=laius kõrge temma ülle seisab, ja ükspäimis agga temma su ja ninna=augud lahti jäwad.

Kui lund ei olle, siis pannakse sedda ärrakülmand innimest ühhe künna ehk tõrre sisse, külma wette. Ja kui ka sedda tehha nisuggust riista käsfil ei olle, (fest ussina abbist sin agga middagi on lota) siis tehko nemmad willased tekkid, ehk linnased rided tihti külma wega märjaks, lautago neid laiale mahha, pango sedda ärrakülmand innimest senna peäle, ja mässigo tedda nende külma tekkide ehk külma linnaste riette sisse, peast sadif: Su ja ninna peawad agga lahti jama. Seddawisi peab se ihho puhhu aega rahho sees ollema, ja agga pea=essine ja palled sawad wahhest lummega õrotud.

Kui se lummi hakkab sullama, siis pannakse

wärsket lund temma peäle; ehk kui need rided
kuiwaks jäwad, siis kastetakse nemmad külma
weega jälle. Ja kui ta jalla=luud ja kondid
weel kanged on, siis õru temma kääwarred,
temma rinda, säre=luud, reied ja tühja=ma kohhad
lumme pallidega ehk rättikuttega, mis sisse peni=
kats tougatud ja sai mäsitud, kinni temma
liikmed hakkawad andma ligutada.

Kui need liikmed hakkawad ligutada and=
ma siis tahhendakse sedda ärrakülmand inni=
mest külma rättikuttega ärra, ja pannakse tedda
ihho allasti ühhe külma wodi sisse, ehk kuiwa
õllede ehk heinte peäle, ja kattetakse tedda lou=
ast sadik ühhe willase tekkiga kinni.

Ei weel tohhi se tubba mitte sama kütud.
Ja kui ta nüüd weel mitte hingama ei hakka,
siis pannakse temma rinna peäle, kõhho peäle, ja
ollade alla sojaks tehtud tekkid, mis kange põl=
lend winaga märjaks said tehtud. Ühtlase pes=
awad ka temma säre=luud selle wiltse tekki al,
mis ülle keik temma kehha kääb, palja kääga
ehk ühhe willase nartsoga pikkamiste sama õro=
tud, ja temma jalla=tallad soetud, ning tem=
ma näggo, kääd ja temma kõrwataggused soja
kange pollend winaga sama pestud, ja sibbu=
lad, õrotud mäoika ehk purruks lödud küüs=
lauko temma ninna al sama petud.

Kui sesinnane Ärrakülmand jo senna põ=
rab, et ta saab nelada, siis anna temmale
ühhe lusikaga soja wärsket pima, soja õlud

ehk tango = wet, agga Zummala pärrast mitte põllend wina, ja esüte, kui jo werendi tunni aega nähha olli, et hing sees, tohib se tubba, kus ta on, nattuke sama kötud — agga mitte, mitte paljo. Ei polle ka mitte hea, kui paljo tullewad tedda waatma, ehk kui ta paljo rägib. Zua antakse temmale soja pima, soja öllud, ehk tango = wet — agga pissut hawal. Agga süa ei anta temmale enne ühtegi, kuni ta kaebab ennesele nalga ollewad, ja siis ka sedda agga pissut hawal, ei muud kui pima = leent, tango = leent, ehk faks tümmaks kedetud wärsket munna. Sedda ihho = brosmist soja willaste tekkidega saab weel tükki aega ollema, kui ta ka jo ellab.

Zähhele tulleb panna siin, et se üks wägga tühhi arwaminne on, et se hea olleks, kui innimenne talwel, kange külma aial, sü = täie wina läbbi soja ennesele katsub sata, ja laste = legi sedda annab. Se on wägga pahha ja teeb agga tuimaks. Üks janno = ford soja öllud soendab paljo ennam, ja on wägga hea.

III. Meist, kes lammatud, ehk lakkatand on.

Wahhest juhtub nisuggune pahha tule=aur ehk mu assi olla, mis monni innimenne mitte ei kannata. Seddawisi on se wing, mis sütest jääb, ehk se leitse, mis ölle=kärimisest, põllend winast, ja niiske wilja rehhedest touseb, ehk se tule=aur, mis ühhest keldrist, kui se kawa finni olnud, tulleb, ehk se aur, mis wanna kaewude seest, peldikuttest, hauade seest, ehk üllestligutud sodest touseb, mittoford ni pahha, et mitto sest lakkatab ja otse kui surnud on.

Kui nisuggust lakkatand innimest wingus, leitset ehk aurus otse kui surnud leitakse, siis pearwad need, kes tedda seält wälja towad, ühhe rättiko, mis ädikaga, ehk külma weega sai märjaks tehtud, omma su ette sidduma, et nad mitte isse sest wingust, leitset ehk aurust hädda ei sa, ja tombawad siis sedda lakkatand innimest ni ussinaste, kui ial sünnib, seält ärra, tule kätte.

Kui kegi ühhes toas lakkatand, mis finni olli, siis tehakse ussinaste ukseid ja afnad lahti, ja wallatakse monni ämbri tais külma wet senna toa eht kambri sisse. Kui se sündis ühhes keldris ehk wõlwis, siis pearwad ka seäl

kōhhe uksed ja augud sama lahti tehtud, ja
 monni āmbri tāis wet senna sisse wallatama. Ka
 on hea, kui monni kord palja pūsirohoga
 senna sisse lastakse — agga se peab nenda teh-
 tama, et ūhtegi kahjo se lābbi ei sūnni. Sū-
 ta ka, kui sa sedda kōhta tead, kus se innimen-
 ne maas on, monned ōlle-ehk heina-nuustid
 pōllema, ja wiska neid senna sisse, agga ni
 emale fest lākkatand innimessest ārra, et se tul-
 loke mitte temma riette ehk temma ennese kōlge
 ei hakka. Kui need nuustid seāl pōllewad, ja
 kui se kōnal, mis ūhhe kōie ehk keppi kōlges
 woib sada mahhalastud, mitte ārra ei kustu,
 siis woiwad ka innimesed, ilma kahjo kart-
 matta, senna minna ja sedda innimest, kes sen-
 na mahha jānud, wālia tua; ja tedda kandes
 peab ifka temma pea ūllespole sama petud.

Agga kui se kōnal, ōlle-ehk heina-nuust
 mitte pōllema ei jā, waid ārra kustub, siis
 on weel kartus sisse minnes. Kui ūks inni-
 menne ūhhes haudas, peldikus ehk wannas
 kaerous otse kui ārrasurnud, siis peab ka nen-
 dasaimmōti ussinaste monni āmbri tāis kōlma
 wet senna sisse wallatama. Selle ōlle-heina-
 ehk kōlnla sūtmisega katsutakse agga, kas
 tegi tohhib usa.dada senna sisse minna.

Selle au-wāart mehhele, kes sedda lāmma-
 tand innimest usaldab wālia tua, seutakse
 ūks kahhefordne nōōr ūmber temma ihho ja tom-
 batakse temma ōllade alt lābbi, et tedda selle
 nōōri kōlges senna saaks mahha lasta, kus se

innimenne surmas on. Deine nõdr saab temma k ae=warre ümber seutud, ja kegi peab üllewel selle n ori teise otsa ommas käes, et se kes senna mahha l ahh ab, selle n ori l abbi, mis temma k ae=warre ümber on, kohhe üllesse woib teada anda, kui ta ennam ei kannata senna jada.

Enne kui se, kes feist l ahh ab aitma, senna augo sisse astub, peab ta ühhe su=t aie wina wotma, ja nattuke sest omma suhho j atma. Omma su ja ninna ette seub ta ennesele — agga nenda, et ta saab hingata — willast riet, mis  adika, ehk külma wee sisse sai kas=tetud, ja wirtsub sest  adikast ja weest ka ennese riette peale.

Kui se l ammatand innimenne sai w alja tombatud, ja kui tedda siis sealt kohhast  ar=ra wiaakse, siis tulleb tähhele panna, et temma pea  llespidi ja sirgeste saab petud, nenda et se mitte ette ehk tahha ei lange. Ka tehakse kohhe temma kaelar attik, s argi=kr ae, kamsol ja püksid lahti, ja kantakse tedda pool istukül — suisel aial — oue, tule kätte ühhe pu alla, kui sedda on — agga talwsel aial ühhe sure toa sisse, ja siis tehakse uk sed ja aknad lahti.

Kui se l ammatand weel hingab, ehk muud märke annab et ello weel temma sees, siis tehke pu otsadega mis lehtes, ehk rättikuttega tuult temma wasto silmi. Peske temma n ag

go, temma pead, temma kaela ja temma kõr-
wade takka külma ädikaga ehk külma weega;
wirtsoge ädikat ehk külma wet temma wasto
silmi, ja laske tedda külma wet üksi, ehk mis
ädikaga seggatud on, jua; pange temma pea
peäle kookopandud rättitud, mis külma wee ja
ädika sisse ollid kastetud. Ja ni pea, kui ello
jälle ta sees on, siis tahhendage tedda hästi ärra,
ja pange tedda pool istukülle ühhe wodi, mis
mitte soendud ei olle, ning katke tedda ker-
geste kinni.

Agga kui se Pämmatand näitab furnud ol-
lewa, agga temma liikme kohhad andwad om-
meti weel järrele ja on sojad tunda; siis pes-
ke temma pead ja näggo külma weega; worke
kohhe tedda ridest ärra; pange tedda ühhe ist-
me peäle, ja piddage tedda selle peäl kinni,
et ta mahha ei lange, ning laske keddagi tem-
ma pead piddada: Wirtsoge temma wasto
näggo, rinda, süddant ja kõhto õige wallu-
faste külma wet — kui üks priis kâ on, on
se weel parrem; agga kui sedda ei olle, siis
woib klafide ehk kappade seest, nattuke emalt
temmast seistes, wet temma peäle wiskada,
ja sedda peawad mitto ühtlase teggema, et se
wessi rohkeste, ja ilma wahhel seismatta tem-
ma peäle langetes, kui sedda mitto tundi jär-
ges ka tehakse, senni kui ta hakkab näitma,
et hing weel temma sees; ja ühtlase peawad
ka ikka külmad rättitud temma pea peäle sa-
ma pandud.

Kui se talwel on, woib wahhel ka temma nággo ja temma rinnad lumme-pallidega ja jeá-tükiddega öruda ja neid temma peá-le panna. Ja fenni kui sedda keik temmaga tehakse, peawad temma jallad põlvedest sadik sojas wees sama petud, ja aiast aiani soja wet jure sama wallatud, et se jalla-wessi mitte ärra ei jahtu.

Kui üks ärralämmatand innimenne jo kange keik ja külm on, kui tedda leitakse, siis ei tohhi sedda wee-wirtsumist mitte temmaga katjutada; waid üht nisuggust wiaakse ühhe lahke ja ei mitte wingusse toa sisse, ja tehakse aknad lahti, ning pannakse tedda pool-istukül ühhe laua peäle, mis tekkidega ehk õlledega sai üllekaetud, ja temma pead peab kegi piddama, et se ikka sirge seisab. Siis woe-takse ussinaste temma rided temma sehiast mahha, ja kattetakse tedda kaelast sadik soia tekkidega ehk tallopoia riettega ülleültse nenda kinni, et ükski külm tuul temma ihho külge ei saommeti peab ka ikka temma ihho selle tekkial woima sada örotud.

Temmale peab ka tihti tuult wästo filmi sama tehtud, ja soendud pu-talrikud temma kõhho peäle, ja weiked kottid soja liwa, kleii ehk jahhoga temma kaerwarte ja jalla-á-luste alla, ning peode sisse, ja puddelid ehk krusid, mis soja weega täidetud on, temma reiette wahhele pandama. Dinna peäle ja süddame kõhha peäle pannakse rätikud, mis soja

wina sisse ollid märjaks fastetud, ehk leikatakse üks leib keskelt läbbi, fastetakse sedda soja põllend winaga läbbi ja läbbi märjaks, ja pannakse sedda peäle. Mi pea, kui se jah-tund on, peab üks teine nisuggune põllend winaga walmistud leib sulle assem le sama pannedud. Ühhe werendi tunni järrel hakkatakse wast kääwarfa, reied ja ihho soja willaste nartsudega õroma, ja temma jalla = allused suggema.

Kui se, kes ärvalämmatand olli, jälle hakkab ello sama, siis ennamiste ikka tombawad temma ninna = augud ennast kokko, ja ta hakkab kikkitama; kui tullebgi rõgga temma suust, siis ei pea rinnade egga ihho peäle ennam sama wirtsutud, agga ommeti wasto temma silmade, senni kui ta hakkab tundma ja räkima, ja need autamised soja winaga rinna ja südame kohha peäle peawad ikka weel ollema.

Kui se kikkitamine kängemaks jääb, siis pannakse üks ümmarkune penike pu tükkite, mis ümber linna rie sai mäsfitud, temma hamaste wahhele, et se loua Kramp (Krampf in Den Kinbacken) saaks keeldud, ja katjutatse wet ädikaga temma sisse sata.

Kui ta kergeminne hingab, ja jälle ennast ligutab, siis tahhenda temma ihho sojaks tehtud riettega hästi ärra, mäsfi tedda sojaks tehtud wodi = tekkide sisse, ja panne tedda poolistukülle ühhe sojaks tehtud wodise; õru selle tekki al temma järeluud ja reied soja wultse

riega; anna temmale soja õllud, ehk soja pi-
ma jua; pesse temma någgo, kãed, ja jallad
soja põllend winaga, ja panne willased nart-
sud, mis soja põllend wina sisse ollid kaste-
tud, temma rinna peäle.

Kui temma ommad loua=luud mitte üh-
best ärra ei sa, siis õrotakse mollemad loua-
luud ja keik kael soja õlliga. Kui ta weel
ennam ello pole pörab ja süa himmustab, siis
antakse temmale süa, agga pissut hawal.

IV. Neist, kes on ärraupund.

Üks inimenne, kes wette on langend, pe-
ab sama, ni ussinaste kui ial sünnib, wee seest
wãlja tombatud, ommeti ikka ni targaste, et
tombades temmale mitte wigga ei tehta, ja
peab katsutama tedda temma kãe=wartest
tombada, et pea sülespole tulleb. Ei pea ted-
da mitte pandama pea peäle seisma, ei ka
mitte tedda weretama, ehk watide süle aiama,
sest et igga walli ligutamine temmale pahha
woib tehha.

Ni pea kui ta weest on wãlja tombatud,
peawad monned inimessed tedda püsti pidada=

ma, rinnad ettepidi ja pea teertakse nattuke parrema polele; temma su tehakse lahti ja sõrmeaga woetakse temma suust sedda mudda ehk limma wälja, mis senna sisse on läinud, ja rinna tehakse puhtaks ühhe sullekessega ehk rü. tiko otsaga. Siis hakkawad monned innimesed temma käärtest ja temma reiedest Finni, tõstawad tedda ja koigutawad tedda nattukeste, ommeti nenda, et ifka pea nattuke parremat kät ja ette pole seisab.

Kui seäl üks maia mitte liggidel ei olle, siis peab kohhe se ärraupund innimenne sama riidest ärrawoetud, ussinaste temma märg kehha sama kuiwaks tehtud, ja tekkide ehk riette sisse määsitud, sedda külmem se ilm on, sedda sojema ja paksema rie sisse tedda pannakse. Kui sõe aeg, ja se keigeliggem maia emalt ärra on, siis ei pea mitte aega sega wiwitadama, et tedda senna maiasse kantakse, waid tedda pannakse ühhe pu ehk weike künka-nale päwa paiste pool-istukülle, ja temma pea peab, ni paljo kui sünnib, sirge ollema, ning sadab siis temmale abbi.

Algga kui üks maia liggi on, siis wiakse sedda ärraupund innimest ussinaste senna, ommeti ifka pool-istukül ja temma pea üllespidi pidades. Sedda tehakse keigeparreminne seddawisi, kui kaks innimest tedda temma kätte alt wottawad, temma rinda ja pead omma wasto rinda toetawad, ja kolmas kannab temma jallad. Ka woib ta ühhe tekki peäl, ehk

ühhes leitoakunnas, ehk mis muudo juhtub olla, sama ärrakantud, agga ifka nenda, et rinnad ja pea üllespidi, ja temma ihho kinnikastud on.

Kui sel weest wäljatombatud innimesel weel tundmist on, siis woetakse temma rided temma seljast ärra, tahhendakse tedda soja willaste, ehk sojakstehtud linnaste riettega ja wiakse tedda, kui talwe on, ühhe sojakstehtud wodi sisse, antakse temmale soja öllud, ehk soja wet, mis ädikaga sai seggatud, jua, ja lastakse tedda wodis higgistada. Kui ta südda hakkab pöritama, siis woib leiget wet, mis sisse nattuke woid sai ligutud, temmale anda, et ta hakkaks oksendama.

Kui se inimenne, kes weest sai wälja tombatud, weel kül hingab ja temma südda temma sees ka weel peksab, agga ommeti ühtegi ei tunne; siis woetakse usfinaste temma rided temma seljast mahha, ja tedda pannakse ühhe soendatud wodi sisse, ehk tedda mäsitätakse soja tekkide sisse, ja temma säreluud ja reied örotakse pikkamiste ja hiljokeste, essite palia kääga, ja pärrast willaste narfsudega; ühtlase sawad ka temma jalla allused soetud. Temma kõrwa taggused, näggo ja tinningid pestakse soja wiinaga; kakkileigatud sibbulad, küüslauko ja örotud märoikast petakse temma ninna al. Kui ta sudab neelda, siis antakse temmale soja öllud, soja pima, ehk soja wet, mis ädikaga sai seggatud, jua. Temma rinnad, temma südda

me toht ja ihho saab willaste nartsudega, mis põllend wina sisse said kastetud, õrotud.

Kui se Ürrauppund näitab furnud ollewa, siis wiakse tedda ühhe tuppä, mis ei mitte tohhi liig sõe, egga wingune olla, sedda mõda ei tohhi tedda siis mitte ühhe pallawa sauna sisse wia, nenda kui mittokord, hopis wasto ofsa, tehakse. Meid keik, kes mitte ei woi aidata, ja agga wahtimas seäl on, sadetakse ärra, ja need agga jäwad senna, kelle abbi tarwitakse. Monned neist tõstawad tedda nüüd jälle temma kää-wartest ja reiedest, ja koigutawad tedda monni minnuti aega. Siis pannakse tedda ihho-allasti ja ärratahhendatud, pool istukül, pea üllespidi, ühhe laua peäle, mis sedda wisi seisab, et selle laua ümber woib kääia — kat- tab tedda tekkidega ehk riettega temma louast sadik kinni, ommeti nenda, et kääega selle kätte alla, mis ta ülle on, woib minna, ilma temma ihho paljaks teggematta, ja panneb siis kuuwad soendatud willased nartsud temma säärite ja reiede peäle.

Agga kui sesuggune willets luggu talwel juh- tub ollewad, ja ihho on külmetand, siis ei tohhi essite ühtegi soja temma liggi anda, ja temma peab rohke pole tunni aega üksi agga wil- laste riettega kinnikaetud jääma. Agga temma näggo, kael ja rinnad sawad senni lumine ehk jääga õrotud. Siis pannakse kottikesed soja liwaga, tuhaga, Kleiiga, ehk jahhoga ülle temma õllade, ja puudeliid, mis soja weega sa-

road täidetud, pannakse temma reiede wahhete hästi ülespole, nendasammoti ka temma jallaalluste alla ja temma tühja peode sisse. Keik need kottikessed ja puddelid peawad, ni pea kui nad jahtund on, teistega, mis jälle said sojaks tehtud, ümberwahhetatud sama.

Kui pole tunni järrel näitab, et ta nattuke sojaks jääb, siis peawad temma säred ja reied, selle tekki al, mis temma ülle sai pandud, willaste rättikuttega sama õrotud — temma jallaallused soetakse. Ja kui tubba külm on, siis tehakse sedda nattuke leigeks. Ägga kui pole tunni järrel weel mitte ei näita ello temma sees ollewad, siis peab nüüd temma kõhho = alt pitkamiste ja ikka üllespole soja willaste tekkidega sama õrotud; temma ihho saab selle tekki al parrema külle peale pandud, ja temma jeha roo möda õrotakse soja willaste nartsüdega, üllewelt alla pole. Temma ninna al sawad kanged haisoteggewad asjad petud; ühhe pehme sullekessega, mis õlli sisse sai kastetud, ehk ühhe rättiko otsaga saab temma ninna sisse kuttistatud. Ka puhutakse ühhe külle läbbi ninna = tubbakast ehk sinnepit temma ninna sisse — temma tinningid, temma kõrwatagused, temma näggo ja sündimisse kõhjad sawad soja põllend winaga pestud. Örotud märoikast, ehk katkileigatud sibbulad pannakse temma küarnukko = liikmette peale, ja õllade alla. Siin jures tulleb hooft kanda, et ihho ikka nenda, kui sai õppetud, sojas jääb petud.

Kui temma ihho = nahk hakkab tühmemaks jääma, ja temma ihho siin ja seal pannaüks näitab löma, kui tunnukse temma filmade, ninna ja su ümber nago soonte kiskumist olles wad ja aiab waht temma su ette, siis kulumatab nisuggune assti, et ta hakkab ellama, ja siis peab wad ikka peäle temma säred sama õrotud, ja temma jalla = allused sama soetud ning temma kõrwa = taggused ja tinningid sama postud, ning temma süddame kōhha peäle põllend wina sisse kastetud nartstud sama pandud. Ka peab ikka weel tuult temma wasto filmi tehtama. Kui sennepit on, siis peab se sama tougatud ja temma tele peäle pandama, ehk ka nattuke sola.

Kui ta woib neelda, siis antakse temmale soja pima ehk õllud nattukeste jua, ja hoiab tedda, et ta kōggoniste mitte kulumaks ei sa. Kui soonte = kiskuminne (Krampe) temma peäle tulieb, siis ei pea sepärrast mitte kartma; waid kat- sugo tedda siis agga nenda hoida ja piddada, et ta ennesele kahjo ei woi teha. Ka ei pea mitte temma põiglad sama lahti kistud. Kui se soonte = kiskuminne ehk krampe mõda on, siis antakse temmale soja pima ehk õllud jua ja lastakse tedda rahho sisse jääda.

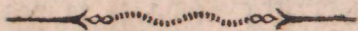
V. Meist, kellesse pikne putund.

Kui pikne putub kellesse, olgo se toas ehk maial, kus mitte lahke koht ei olle, siis kantakse tedda pool istukül, ja nenda et ta pea saab sirgeste petud, oue, tule kätte — panneb tedda mahha, ikka nenda et ta pea sirge on, peästab tedda ussinaste ridest ärra, lasseb temma pead, rinda ja näggo külma weega pesta, panneb temma ümber kange külma wee sees kasterud rätikud, wirtsud külma wet temma peäle, ja lihtlase sawad temma jalla = allused soetud, ja temma säre = luud kuiwa willaste külma nartsudega õrotud.

Senni kui sedda tehakse, peab keigeligema kohta, kus nisuggune lahke ma on, üks auk sama tehtud, mis kaks jalga süggaw ja ni pitk on, et se piknest mahha lödud innimenne pitkali seal sees woib olla. Selle augo sisse saab temma ihho allasti sellili pandud, ommeti seddawisi, et pea ja rinnad kõrgemad on kui jallad, ja kattab tedda kinni. Temma silmad peawad lahti jama — agga ülle keik mu kehha saab sest wälja = kaewatud mullast üks kääe laius kõrge kord mulda temma ülle pandud, lasseb tedda selle mulla sisse monned tunnid jada ja wiskab wahhel külma wet temma wasto filmi.

Kui ta jälle hakkab ellama, siis pestakse temma silmad weega, mis põllend winaga sai

seggatud, tõstab tedda selle mulla augo seest wälja, tahhendab tedda külma, kuiwa rättikuttega, mässib tedda tekkide sisse, panneb tedda kergeste kinnikaetud ühhe külma wodi sisse, ja annab temmale wet, mis nattuke põllend winaga sai seggatud, jua.

VI. Kui teist wisi weel fegi näitab furnud ollewa.

Kui fegi ni rängaste mahha langeb, et ta otse kui furnud jääb, siis ikka peab temma tagaste sama üllestõstetud, temma pea üllespole sama petud, ja tedda ühhe kohta widud, kus willo ja lahke on. Siis kantakse tedda ühhe laua peäle, mis nenda seisab, et ümber ringi woiw káia, ja temma alla pannakse nattuke tũmma asja nenda, et pea-poolne kõrgem on, kui jallad. Temma wasto filmi wirtsutakse külma wet, ja temma pea peäle pannakse külmad mārjad rättikud; agga keif mu ihho kattetakse kergeste kinni, et ta sojaks jääks. Temma reied ja säre-luud sawad, kui seäl mitte hawo ei olle, willaste rättikuttega, ehk agga palja käega, pikkamiste õrotud, ja tedda pannakse põlwedest sadik soja wee sisse, kuhho monni peo táis sola ehk tuhra wissatasse, ja aiast aiast soja wet jure wallatakse.

Temma pea peab allati sama küllesse petud, ja need märjad külmad rättikud, mis temma pea peale pandi, ei pea mitte lastama kuiwaks jääda — nemmad peawad ikka wahhel puhta külma weega sama kasterud.

Kui ta hakkab ellama, siis woetakse tedda felle jalla = wee seest wälja, ja temma jallad sawad soendatud nartsudega ärratahhendud, ning tedda ühhe wodi pandud. Zua antakse temmale soja lahja õilud ehk wet, mis ädikaga sai seggatud. Need külmad märjad rättikud sawad ikka weel temma pea ümber petud. Ja kui ta kaebab, ennesele maial haiget teggewa, siis woib ka senna märjad külmad nartsud panna, ehk sedda kohta põllend wina ja ädikaga pesta.

REB-811

Walther

R 3465

